

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ІЗ ДІТЬМИ НА ТЕМИ ПОВ'ЯЗАНІ З ВІЙНОЮ

Калениченко Р. А. кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету
будівництва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0001-9222-317X>

Петухова І. О. кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри психології,
педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
<https://orcid.org/0000-0002-5194-5333>

Сілаєв Ю. В. здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти групи ПСМз-23-1
Державного податкового університету
<https://orcid.org/0009-0001-0892-2734>

У статті досліджуються особливості комунікації із дітьми на теми, пов'язані з війною. Представлено із власного професійного досвіду особливості застосування деяких практик комунікації із дітьми на пов'язані з війною теми.

Ключові слова: комунікація; діти; війна; теми пов'язані з війною; подія; досвід.

Вступ. Аналіз світового досвіду організації психосоціальної допомоги постраждалим від травматичних подій свідчить про те, що комунікація педагогів з дітьми на теми, пов'язані з війною, є надзвичайно чутливою й складною, адже війна є травматичним досвідом, що значно впливає на емоційний і психічний стан дітей. Вони можуть переживати різні емоції та стрес, які виникають через новини, ситуацію в країні чи безпосередній вплив війни на їхнє життя. Основні особливості такої комунікації включають наступні аспекти:

1. Вік та етап розвитку дитини. Діти до 7 років мають обмежене розуміння подій, але вони дуже чутливі до емоцій дорослих. Важливо уникати перевантаження інформацією та пояснювати ситуацію через метафори або прості приклади, що не лякають, а показують, що дорослі можуть впоратися з проблемою.

Діти молодшого шкільного віку (8-12 років) розуміють більш складні аспекти війни, але важливо не занурювати їх у надто детальну або насильницьку інформацію. Тут ключове – пояснити події зрозумілими термінами, бути готовим відповісти на запитання.

Підлітки (13-18 років) можуть бути більш зацікавлені в подробицях і мають

більш глибоке розуміння ситуації, проте вони також можуть переживати стрес, злість або тривогу. Підлітки потребують підтримки, можливості висловити власні почуття й обговорити своє бачення ситуації.

2. Емоційна підтримка. Важливо забезпечити емоційну безпеку для дітей, створюючи стабільне й спокійне середовище. Варто висловлювати турботу і підтримку, запевняти, що батьки або опікуни завжди поряд.

Важливо визнавати і називати емоції і почуття дитини, навіть якщо вони важкі чи нелогічні, підтримувати відкритий, щирий діалог.

Діти часто можуть не вміти сформулювати свої емоції, тому дорослим варто бути чуйними і помічати ознаки тривоги чи страху.

3. Чіткість і простота в поясненні. Пояснення мають бути простими і зрозумілими. Не треба приховувати важливу інформацію, але можна і потрібно подавати її у безоцінній формі, опираючись на факти, без зайвого емоційного забарвлення.

Можна використовувати книжки, фільми, ігри, які допомагають дітям зрозуміти складні поняття, такі як війна, безпека чи втрати.

4. Відповіді на запитання. Діти можуть ставити важкі питання про смерть, безпеку,

насильство. Відповіді мають бути правдивими, проте адаптованими до віку дитини.

Якщо дитина запитує про майбутнє, не треба давати обіцянок, але можна підкреслити, що люди разом працюють над тим, щоб мир повернувся.

5. Надмірна інформація і медіа. Варто обмежити доступ дітей до новин, особливо якщо ці новини демонструють насильство. Надмірна кількість негативної інформації викликає стрес і тривогу.

Якщо дитина вже бачить або чує таку інформацію, важливо обговорити побачене разом.

6. Підтримка після травмуючих подій. Якщо дитина була свідком насильства або пережила важкі ситуації, важливо звернутися за професійною допомогою психолога або психотерапевта, які можуть допомогти дитині адаптуватися та пережити травму.

Діти, які зазнали психологічного чи фізичного насилля, потребують особливої підтримки та стабільного емоційного стану і безоцінного ставлення авторитетних дорослих.

7. Створення відчуття безпеки. Діти повинні відчувати, що є дорослі, які можуть їх захистити та піклуватися про них.

У випадку евакуації чи переміщень важливо чітко пояснити, що відбувається, чому це відбувається, і що дитина не залишиться наодинці.

8. Необхідність підтримки від інших дорослих. Важливо, щоб підтримка була з боку не тільки батьків, але й інших членів родини, вчителів, психологів чи сусідів. Це дозволяє дитині відчувати, що є мережа людей, готових допомогти в разі потреби.

Важливо пам'ятати, що в умовах війни кожен випадок є унікальним, і кожна дитина реагує по-своєму. Однак, створення атмосфери підтримки, відкритості і стабільності є ключовим для психологічного благополуччя дитини.

Дослідження, пов'язані з комунікацією з дітьми на теми війни, включають різні підходи і фокуси – від нейропсихології та емоційної підтримки до педагогіки та кризової психології. Ці дослідження допомагають розробляти стратегії для підтримки дітей, які переживають війну, забезпечуючи правильний підхід до того, як

дорослі повинні спілкуватися з дітьми про такі важливі й складні теми.

Метою статті є передача власного професійного досвіду особливостей застосування деяких психологічних практик комунікації із дітьми на теми, пов'язані з війною.

Теоретичне підґрунтя. Тема комунікації педагогів з дітьми на теми, пов'язані з війною, є досить складною і потребує міждисциплінарного підходу, адже вона охоплює як психологічні, так і педагогічні, соціальні та навіть культурні аспекти. Вчені з різних галузей, зокрема психології, педагогіки, соціології, а також експерти в області кризових ситуацій і медіа, досліджували, як діти сприймають війни та конфлікти, а також як дорослі можуть належним чином комунікувати з ними з цих питань.

Розглянемо кілька відомих вчених та напрямків їхніх досліджень. Даніель Сигел (Daniel J. & Siegel, 2016) відомий своїми роботами у галузі нейропсихології та розвитку мозку у дітей. Він розглядає, як стресові ситуації, такі як війна чи насильство, впливають на розвиток мозку дітей і підлітків. Він підкреслює важливість емоційної підтримки та відкритих діалогів для зменшення стресу і травм у дітей. Елізабета Кюблер-Росс (Elisabeth Kübler-Ross, 2023) відома своєю моделлю п'яти стадій горювання, її дослідження про переживання втрат та трагедій також мають важливе значення для теми комунікації з дітьми, які переживають утрату під час війни. Вона підкреслює, наскільки важливо надавати їм можливість виражати власні емоції. Мартін Селигман (Martin Seligman, 1996) досліджує концепцію "психологічної стійкості" (resilience) і як діти можуть адаптуватися до травмуючих подій, таких як війна. Його робота спрямована на виявлення сильних сторін особистості дитини, які можуть допомогти їй впоратися з пережитими труднощами, і як через комунікацію та підтримку розвивати ці якості.

Вітчизняні психологи досліджували аспекти вказаної проблеми: Денис Александров (2023) вивчає психологічну допомогу дітям засобами ігрової анімації; Наталія Мрака (2023) аналізує роботу з дітьми ВПО; Ольга Угрин (2023) вивчає особливості використання арттерапії у роботі з переживанням травматичного досвіду

дітей, які постраждали внаслідок війни; Ольга Крукеницька (2023), розкриває роботу з ресурсними станами у дітей з окупованих територій. Психологиня Тетяна Обоянська (2023) наголошує на важливості розповідати дітям про війну так, щоб вберегти їх від психологічних травм, пояснювати все доступною мовою, грати в ігри і заспокоювати, пильнувати за змінами в поведінці, реагувати на кожну емоцію і самому залишатися емоційно сильним – цих правил варто дотримуватися, якщо дитина розпитує про війну і вразливо сприймає її важкі епізоди. Ольга Плетка (2022) аналізує вікові особливості розвитку дітей та способи реагування на потенційно-травматичні події, описує правила успішної комунікації та психологічні потреби у підтримці та допомозі дітям та дорослим.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у статті було застосовано комплекс теоретичних методів, зокрема аналіз літератури, систематизацію, структурування та узагальнення отриманих результатів.

Результати і обговорення. Чому з дітьми важливо говорити про складні воєнні події? Діти все одно говорять на тему війни, оскільки вона є спільною реальністю уже майже три роки і транслюється через усі медіа, є невід’ємною темою у спілкуванні дорослих. Якщо дорослі не беруть участь у обговоренні тем війни із дітьми, діти залишаються на одинці із подією, власними думками, емоціями, переживаннями, що однозначно позначиться на їхньому психоемоційному стані. Оскільки не всі батьки можуть чи мають сили говорити на теми війни, важливо це робити професійно педагогами, психологами у закладах освіти.

Коли школа бере на себе роль відслідковувати і впорядковувати складні теми через їх аналіз, роз’яснення, діти будуть мати справу з адекватною інформацією і можливість отримати допомогу від авторитетного, адекватного, компетентного дорослого.

Аварію на Каховській ГЕС обговорювали усі: дорослі і діти. Очевидно, що питань у дітей було значно більше, оскільки життєвого досвіду – значно менше, тож якщо дорослий робить вигляд, що нічого не відбулося, і треба займатися читанням або математикою, дитина «додумає, домалює в уяві» відповіді на свої

питання і наслідки для психіки дитини будуть серйозними. Не реагуючу на актуальні запити дітей, пояснюючи це тим, що беруть дитячу психіку від стресу, дорослі ніби стають по інший бік від реального життя, тому важливо проговорювати складні події з дітьми позиції фактів, логіки, транслюючи власним спокоєм контрольованість ситуації.

Важливо, аби діти мали можливість сказати про те, що їх бентежить, лякає, почути від інших про аналогічні почуття, і тоді вони не будуть почуватися самотньо, адже «Не я один учора злякався, так почувалися і інші: мені від того легше, я не самотній».

Питання про ігри на військову тематику. Важливо усвідомити, що ігри – це спосіб відреагування дитини, який допомагає їй переробити і пережити травматичний досвід. Через гру відбувається проживання різних подій, коли контроль залишається за дитиною. Звертаємо увагу на те, як почуватися дитина під час гри: якщо ігри погано впливають на психоемоційний стан дитини, такі ігри важливо одразу припинити. Також не підтримуємо і припиняємо ігри, що мають сексуальний підтекст, сцени насилля, садизму навіть якщо вони відбуваються не в реальності, а в гаджетах.

Фантазії дітей. Діти дошкільного віку схильні у більшій мірі до фантазій. Що робити з фантазіями дитини, пов’язаними із воєнною тематикою? Коли дитина говорить, важливо не сперечатися і підтримувати: «Я розумію, ти сумуєш за татом і хочеш, щоб він повернувся і тебе забрав». Важливо фокусуємося не на тому, що говорить дитина (сфера її фантазії), а на почуттях, які викликані цією уявною ситуацією.

Типологія розмов із дітьми про війну.

- Звичайна розмова: в умовах війни може спричинити появу тригера і підняти складні теми.

- Розмова на складні теми: у таких розмовах свій посил, своя побудова і своя логіка.

- Психологічна просвіта: про те, як допомогти себе, як допомогти іншим.

- Розмови про специфічні моменти для дитини чи класу, наприклад конфлікт у класі, новий учень.

Усі розмови корисні, їх проводять і психологи і класні керівники.

До кожного типу розмов важливо добирати відповідну структуру. Наприклад, розмова про травматичну подію, тривоги, обстріли, має такий базовий принцип: *інформація* → *нормалізація реакції* і → *реорганізація досвіду*.

Наприклад, діти повернулися до школи навчатися очно. Попередньої ночі було багато тривоги.

Інформація. Так, була складна ніч, було багато тривоги і багато обстрілів. І сьогодні теж може бути тривога і ми знаємо, що робити, якщо лунає повітряна тривога.

Нормалізація реакції відбувається через запитання до дітей по типу: «Як ви після такої ночі, як було вночі і як вам було взагалі сьогодні прийти до школи?» Які реакції дають діти, з такими реакціями і працюють дорослі. Проспав тривогу – «ок». Переживав і боявся під час тривоги – доволі нормальна реакція на таку подію. Когось розлютила ця тривога і розізлив черговий обстріл – теж абсолютно нормально. Важливо дати можливість дітям розказати, проговорити те, що вони пережили, відчули. Пояснюємо, що у різних людей різні реакції на стрес. Заохочуємо висловлювання, не сперечаємося з почуттями, можемо обмежувати поведінку. Не нормалізуємо насилля над іншими, елементи самоушкоджуючої поведінки, ігнорування безпеки.

Реорганізація досвіду: «що тепер з цим робити?». Так, ми не виспались, ми схвильовані і роздратовані, проте ми отримали досвід і будемо вчитися тому, як злагоджено йти в укриття і чим там будемо займатися, аби провести час із цікавістю і користю.

Чого дорослі не мають робити:

- Засуджувати і оцінювати.
- Наполягати на обов'язковому висловлюванні. У кожному класі є ті, хто мовчить. Це для нас теж нормально. «Я злякалася і не хочу про це говорити». Про ситуацію і схожі емоції можуть сказати інші діти, дитина це почує і також заспокоїться: вона не одна у своїх страхах, це також велика користь. Пам'ятаємо, що в стресі можуть бути ускладнення з мовою. Коли підлітки вихваляються, мовляв не страшно, кажемо «Ок», ви звикли, проте не у всіх так, є ті, хто боїться і це нормально.
- Підтримувати агресію, направлену на «своїх». Напряму боротися з ненавистю

сенсу нема. Підтримувати ненависть теж не варто. Даємо важким емоціям місце. Вчителям може бути важко, бо резонує або ж суперечить цінностям. Важливо проговорювати, з якими почуттями легше працювати, з якими – складніше.

- Засуджувати батьків.
- Роздмухувати істерію і паніку.
- Ставитися до дитини як до жертви: це зменшує пошукову активність.

Чи можна плакати при дітях? Навмисно – ні, якщо ж сльози природні – плачемо, дорослі – теж люди. Діти спостерігають за проявом емоцій у дорослих і цей досвід є прикладом для наслідування важливо, аби дорослі демонстрували оптимальні способи прояву складних емоцій.

Розмови про складні травматичні події можна вести із застосуванням відомої моделі ресурсного відновлення BASIC Ph.

Наприклад, дитина прийшла до школи і сказала, що їй погано, бо вночі був потужний обстріл. Якщо не проговорити про це, погано може стати іншим дітям. До розмови про складну ситуацію важливо додати обговорення того, що їй допомогло впоратися із ситуацією і що ще може допомогти (звернення до ресурсної моделі).

Дитина: «Вночі було гучно, страшно, тримався за маму і боявся».

Вчитель: «Що допомагало?».

Дитина: «Мама обіймала» (емоційний канал, соціальна підтримка).

Вчитель: «Кому ще це допомагало?».

Інша дитина: «Я грав у телефоні і не слухав» (канал уяви).

Вчитель: «Добре, хто ще заспокоювався під час гри?».

Інша дитина: «Мене мама навчила дихати. Мені допомогло» (фізіологічний канал).

Вчитель: «Кому ще це допомагало?»

Вчитель узагальнює, наприклад на дошці способи подолання відповідно до моделі BASIC Ph.

Розмова вчителя з дітьми на теми, пов'язані з війною може відбуватися із застосуванням *нарративного підходу*. Ідея розмови через нарративний підхід полягає у тому, що щоденно в нашому житті відбувається велика кількість подій, проте у нашій свідомості не всі події у фокусі: хтось бачить одне, хтось – інше: навіть коли говоримо про одну і ту ж ситуацію. Ми складаємо історію нашого життя на основі

щоденних подій. Про одну і ту ж подію різні люди говорять по-різному. Одна дитина: «Нічого не виходить, одні невдачі». Інша – «Цікавий неоднозначний день, випробовування на міцність». І це зовсім різні підходи, хоча говорять про один і той самий день. Ідея нарративного підходу полягає у тому, щоб створити історію, яка б допомагала переписати подію з позиції «жертви» у позицію «того, хто долає». У даному підході важливо не переконувати і не створювати ілюзій, основна мета – допомогти знайти те, що дійсно допомогло через наступні компоненти:

- цінності (чому робив те, що робив);
- дії, які були зроблені;
- уміння і здібності, які було проявлено в ході подолання ситуації;
- зв'язки з людьми, які проявилися в цій історії.

Наприклад, дитина на уроці в ЗУМі, почалася тривога. Перед цим родина переїхала до нової квартири. Мама на роботі. Хлопчик уперше був під час тривоги один у незнайомому новому місці. Перелякався і заліз під стіл, зателефонував вчительці, поспілкувався далі з мамою, виліз з-під столу.

У контексті розповіді дитини – «Я боягуз, як маленький під стіл заліз, ще й зателефонував як ідіот» (позиція жертви).

Застосовуючи модель нарративного підходу, розмова може виглядати наступним чином:

Крок 1. Цінності. Розбираємо цінності, які стояли за поведінкою дитини. «Ти злякався і хотів врятуватися. Ти знайшов що робити, знайшов безпечно місце під столом. Себе врятувати – важливо і правильно».

Крок 2. Дії. Як так відбулося, що ти так зробив? «Я не знав, як робити, раніше був на кухні, бо там був будинок, який міг мене захистити, але в цій квартирі на кухні велике вікно і дому нема, тому подумав, що тут небезпечно, значить треба шукати інше місце. Мій стіл стояв там, де вікна на було, тому я туди заліз».

Крок 3. Уміння і здібності. Ми уважно слухаємо і помічаємо. «Ти молодець, почув сигнал безпеки, згадав, що робив раніше, проаналізував кухню як укриття, зрозумів, що там небезпечно, визначив найбезпечніше місце у квартирі. Те що ти зробив, збільшує можливість виживання».

Крок 4. Зв'язки з людьми. «Ти здійснив велику кількість кроків. Додумався, що хтось може також допомогти і це твої близькі люди: вчителька і мама. Не розгубився і зателефонував їм, аби отримати допомогу. Це круто».

Таким чином, від формулювання «Я боягуз, як маленький під стіл заліз, ще й зателефонував як ідіот» перейшли до: «це найкраще очевидне рішення на той момент».

Висновки. Перспективи подальших досліджень на тему комунікації з дітьми про війну є важливими, оскільки такі дослідження можуть допомогти створити більш ефективні стратегії для підтримки дітей, які переживають травми та стрес, пов'язані з воєнними конфліктами. Ключовими напрямками майбутніх досліджень вважаємо:

1. *Вивчення впливу медіа та цифрових технологій.* Враховуючи те, як сильно медіа, соціальні мережі та цифрові технології впливають на дітей, важливо вивчити, як інформація про війну, що поширюється через ці канали, впливає на психологічний стан дітей. Це включає дослідження ролі фейкових новин, пропаганди та травматичних зображень в медіа.

Перспективи: Як адаптувати методи комунікації до нових медіа форматів, щоб зменшити негативний вплив інформаційних потоків на дітей, зокрема у цифровому просторі.

2. *Індивідуальні стратегії підтримки залежно від вікових груп та культурних контекстів.* Поглиблене вивчення того, як комунікація про війну має варіюватися залежно від віку дитини та її культурного чи соціального контексту. Діти з різних культур, націй чи сімейних умов можуть по-різному сприймати інформацію про війну, тому важливо вивчити, як адаптувати підходи до комунікації в таких ситуаціях.

Перспективи: Розробка універсальних і культурно чутливих моделей для спілкування з дітьми, зокрема з біженцями, які пережили військові конфлікти.

3. *Ефективність терапевтичних та інтервенційних методик.* Вивчення терапевтичних підходів, які допомагають дітям справлятися з травмами, спричиненими війною, і як ці методи можуть бути інтегровані в шкільну освіту чи інші соціальні інститути. Це може включати

застосування арт-терапії, ігрової терапії, психотерапії або медитаційних технік.

Перспективи: Розробка практичних інтервенційних стратегій, які можуть бути використані в кризових ситуаціях, зокрема після бомбардувань, евакуацій або втрати близьких.

4. *Психологічна стійкість і розвиток у дітей.* Дослідження того, як розвивається стійкість у дітей, які пережили війну, і які механізми допомагають їм адаптуватися після травм. Важливо вивчити не тільки травматичні наслідки, але й те, як деякі діти розвиваються після важких переживань.

Перспективи: Розробка методик для зміцнення психологічної стійкості у дітей, а також вивчення факторів, які допомагають дітям долати стрес і адаптуватися до змін у своєму житті.

5. *Вплив війни на біженців та дітей, які знаходяться у тимчасових умовах.* Напрямок досліджень: Вивчення того, як тимчасове проживання в біженських таборах або на нових територіях впливає на дітей, і як можна ефективно забезпечити їм підтримку через комунікацію в умовах невизначеності та стресу.

Перспективи: Розробка стратегій для допомоги дітям, що пережили вимушену міграцію через війну, включаючи роботу з культурними та соціальними бар'єрами, адаптацію до нових умов життя.

6. *Вивчення ролі сім'ї та громади у комунікації з дітьми.* Напрямок досліджень: Дослідження того, як сім'ї, громади та місцеві лідери можуть підтримувати дітей в умовах війни, надаючи їм стабільність і безпеку. Це може включати вивчення ролі школи, сусідів та волонтерських організацій у створенні безпечного середовища для дітей.

Перспективи: Створення навчальних програм для батьків і вчителів, які допоможуть їм навчитися правильно комунікувати з дітьми в умовах криз і травм.

7. *Міжнародні стратегії та нормативно-правова підтримка.* Напрямок досліджень: Вивчення міжнародних стратегій щодо підтримки дітей в умовах

війни. Це може включати вивчення того, як міжнародні організації, такі як ООН, UNICEF або інші гуманітарні організації, допомагають в організації ефективної комунікації та підтримки.

Перспективи: Розробка міжнародних стандартів і рекомендацій для підтримки дітей, які пережили військові конфлікти, а також інтеграція кращих практик у державні програми для дітей у кризових ситуаціях.

8. *Розвиток інструментів для вимірювання ефективності комунікації.* Напрямок досліджень: Розробка інструментів для вимірювання того, як ефективно комунікація з дітьми про війну впливає на їхнє психічне здоров'я і розвиток. Це включає вивчення різних методів оцінки результатів таких комунікацій, щоб зрозуміти, які підходи є найбільш корисними.

Перспективи: Створення стандартизованих методик для оцінки впливу комунікації з дітьми на їхнє психоемоційне благополуччя після пережитих травм.

9. *Міждисциплінарні дослідження.* Напрямок досліджень: Поглиблене міждисциплінарне співробітництво між психологами, соціологами, педагогами, медиками та фахівцями в галузі прав людини для створення комплексних програм підтримки дітей, що пережили війну.

Перспективи: Спільні дослідження, що включають різні дисципліни, для розробки універсальних підходів до підтримки дітей і формування нових концепцій ефективної комунікації в умовах війни.

Отже, майбутні дослідження в цій сфері мають великий потенціал для розвитку нових методик і стратегій підтримки дітей, які переживають війну, допомагаючи знизити стрес, травму і негативний вплив на їхнє психологічне здоров'я. Важливо, щоб ці дослідження охоплювали різні аспекти – від медіа та цифрових технологій до культурних, соціальних і психологічних підходів до комунікації.

Список використаних джерел

1. Даниель Сигел (Daniel J. Siegel). (2016). Зростаючий мозок. Як нейронаука та навички майндсайт допомагають подолати проблеми підліткового віку. ISBN: 978-5-699-85514-8, 272 с. http://loveread.me/read_book.php?id=51928&p=1
2. Елизабет Кюблер-Росс (2021). Про смерть і вмирання, Litres, ISBN: 5043444649, 9785043444646. <http://surl.li/qdbcsr>

3. Селігман, Мартін Е. П. (1996). Оптимістична дитина: перевірена програма захисту дітей від депресії та формування стійкості протягом усього життя. Нью-Йорк: Houghton Mifflin. (Видання в м'якій обкладинці, Harper Paperbacks, 1996, ISBN 0-06-097709-4)
4. Тетяна Обоянська, (2023). Як розповідати дітям про війну і вберегти їх від психологічних травм. Поради психологині. <http://surl.li/oomccc>
5. Калька Н., Одинцова Г.. (2023). Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи: колективна монографія. Арттерапія дітей: стабілізація та відновлення Львів, 193–283. <http://surl.li/snorri>
6. Петухова І. О., Заушнікова М. Ю., Каськов І. В. Психологічне благополуччя особистості в умовах війни Вісник Національного університету оборони України. 2023. 3 (73). С. 124 – 130 DOI: 10.33099/2617-6858–23–73–3–124-129. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/issue/view/16701/9492>
7. Плетка О. Психосоціальна підтримка підлітків, що пережили страхіття війни. Методичний посібник. Центр реадптації та реабілітації «ЯРМІЗ», 2022. 54 с.

References

1. Daniel Syhel (Daniel J. Siegel). (2016). Zrostaiuchy mozok. Yak neironauka ta navychky mainsait dopomahaiut podolaty problemu pidlitkovoho viku. [The Growing Brain: How Neuroscience and Mindsight Skills Can Help Overcome Adolescence Challenges.] ISBN: 978-5-699-85514-8, 272 s. http://loveread.me/read_book.php?id=51928&p=1 (in Ukrainian)
2. Elyzabet Kiubler-Ross (2021). Pro smert i vmyrannia [About death and dying], Litres, ISBN: 5043444649, 9785043444646. <http://surl.li/qdbcsr> (in Ukrainian)
3. Selihman, Martin E. P. (1996). Optymistychna dytyna: perevirena prohrama zakhystu ditei vid depresii ta formuvannia stiikosti protiahom usoho zhyttia. [The Optimistic Child: A Proven Program to Protect Children from Depression and Build Resilience Throughout Life] Niu-York: Houghton Mifflin. (Vydannia v miakii obkladyntsi, Harper Paperbacks, 1996, ISBN 0-06-097709-4) (in Ukrainian)
4. Tetiana Oboianska, (2023). Yak rozpovidaty ditiam pro viinu i vberehty yikh vid psykholohichnykh travm. Porady psykholohyni. [How to tell children about war and protect them from psychological trauma. Advice from a psychologist.] <http://surl.li/oomccc> (in Ukrainian)
5. Kalka N., Odyntsova H.. (2023). Arterapiia i viina: konteksty i dosvid praktychnoi roboty: kolektyvna monohrafiia. Arterapiia ditei: stabilizatsiia ta vidnovlennia [Art therapy and war: contexts and experience of practical work: collective monograph. Art therapy for children: stabilization and recovery] Lviv, 193–283. <http://surl.li/snorri> (in Ukrainian)
6. Pietukhova I. O., Zaushnikova M. Yu., Kaskov I. V. Psykholohichne blahopoluchchia osobystosti v umovakh viiny [Psychological well-being of the individual in war conditions] Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy. 2023. 3 (73). S. 124 – 130 DOI: 10.33099/2617-6858–23–73–3–124-129. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/issue/view/16701/9492> (in Ukrainian)
7. Pletka O. Psykhosotsialna pidtrymka pidlitkiv, shcho perezhly strakhittia viiny. [Psychosocial support for adolescents who have experienced the horrors of war.] Metodychnyi posibnyk. Tsentr readaptatsii ta rehabilitatsii «IaRMIZ», 2022. 54 s. (in Ukrainian)

Summary

FEATURES OF TEACHERS' COMMUNICATION WITH CHILDREN ON TOPICS RELATED TO WAR

Kalenychenko R. *Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer of the Department of Professional Studies of Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture*

Pietukhova I. *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Psychology, Pedagogy and Social Disciplines of the State Tax University*

Silaiev I. *acquirer, State Tax University*

Introduction. *An analysis of the world experience of organizing psychosocial assistance to victims of traumatic events shows that communication with children on topics related to war is extremely sensitive and difficult, because war is a traumatic experience that significantly affects the emotional and mental state of children. They may experience various emotions and stress that arise due to the news, the situation in the country or the direct impact of the war on their lives. The main features of such communication include the following aspects:*

1. *Age and stage of development of the child.*
2. *Emotional support.*
3. *Clarity and simplicity of explanations.*
4. *Answers to questions.*

5. Excessive information and media.
6. Support after traumatic events.
7. Creating a sense of security.
8. The need for support from other adults.

Purpose. The aim of the article is to present, from our own professional experience, the specifics of the application of some psychological practices of communication with children on topics related to war.

Methods. To achieve the goal and solve the tasks set in the article, a set of theoretical methods was applied, in particular, literature analysis, systematization, structuring and generalization of the results obtained.

Originality. Why is it important to talk to children about complex military events? First of all, children talk about it anyway and we cannot shut them up: the Internet, parents, among ourselves. If we do not participate in this, children are left alone with the event, their own thoughts, emotions, and experiences. Not all parents can or have the strength to talk about military topics, which is why it is important to do this at school by a specially trained specialist.

When the school takes on the role of monitoring and organizing complex topics through their analysis and clarification, children will be dealing with adequate information and the opportunity to get help from an authoritative, adequate, competent adult..

Question about games on military themes. It is important to realize that games are a way for a child to react, which helps him process and relive traumatic experiences.

All conversations are useful, they are conducted by psychologists and class teachers.

Each type of conversation has its own specifics. For example, a conversation about a traumatic event, anxiety, shelling, has the following basic principle:

information → normalization of the reaction and → reorganization of experience.

We summarize the ways of overcoming to the BASIC Ph model. We can write on the board, systematize.

Conversations about the event using the narrative approach. The idea of conversation through the narrative approach is that a large number of events occur in our lives every day, but not all events are in focus in our attention: someone sees one thing, someone else: even when we talk about the same situation. We compose the story of our life based on daily events. Different people will tell about the same event in their native language.

Conclusions. Why is it important to talk to children about complex military events? First of all, children talk about it anyway and we cannot shut them up: the Internet, parents, among ourselves. If we do not participate in this, children are left alone with the event, their own thoughts, emotions, and experiences. Not all parents can or have the strength to talk about military topics, which is why it is important to do this at school by a specially trained specialist.

When the school takes on the role of monitoring and organizing complex topics through their analysis and clarification, children will be dealing with adequate information and the opportunity to get help from an authoritative, adequate, competent adult..

Question about games on military themes. It is important to realize that games are a way for a child to react, which helps him process and relive traumatic experiences.

All conversations are useful, they are conducted by psychologists and class teachers.

Each type of conversation has its own specifics. For example, talking about a traumatic event, anxiety, shelling, has the following basic principle:

information → normalization of the reaction and → reorganization of experience.

We summarize the ways of overcoming to the BASIC Ph model. The prospects for further research on the topic of communication with children about war are important, as such research can help create more effective strategies for supporting children experiencing trauma and stress associated with military conflicts.

Future research in this area has great potential for developing new methods and strategies for supporting children experiencing war, helping to reduce stress, trauma and negative impact on their psychological health. It is important that this research covers various aspects - from media and digital technologies to cultural, social and psychological approaches to communication.

Key words: communication; children; war; war-related topics; event; experience.

Концептуалізація – Петухова І. О.

Методика – Калениченко Р. А.

Формальний аналіз – Сілаєв Ю. В.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

The authors declare that they have no conflict of interest.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 13.01.25.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 15.02.25

© 2025. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.